

## ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ

УДК 336.64

А.С. Швець

### ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ В УКРАЇНІ

*Досліджено економічні засади становлення ринку лікарської рослинної сировини в Україні, запропоновано авторське тлумачення ринку лікарської рослинної сировини, проаналізовано його інституційну структуру.*

**Постановка проблеми.** Розвиток ринкових відносин в аграрному секторі припускає формування ринків сировини для переробної промисловості та ринків готових якісних екологічно чистих продуктів для населення. В умовах диверсифікації економіки зростає взаємодія між галузями, які при організації власного виробництва використовують продукти інших сфер. У даному контексті ринок лікарської рослинної сировини являє собою систему економічних взаємовідносин в аграрній, переробній та фармацевтичній галузях.

Ефективне функціонування національного ринку лікарської рослинної сировини передбачає необхідність розробки теоретичних, методичних, організаційно-економічних засад його регулювання, що відповідають принципам сталого розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вагомий внесок у дослідження питань теорії та практики здійснення ринкових реформ в агропромисловому комплексі, формування кон'юнктури ринків сільськогосподарської продукції зробили як закордонні, так і вітчизняні вчені: С. Брю, А. Вагнер, М. Кондратьєв, Ф. Котлер, Ф. Лассаль, Ф. Левшин, К. Льюїс, К. Макконел, А. Маршалл, С. Нікітін, Ф. Пископель, М. Портер, В. Репке, А. Родбертус, П. Самуельсон; Ю.Д. Білик, В.І.Бойко, Б.В. Губський, О.Д. Гудзинський, С.М. Кваша, Г.Н. Клименко, Ю.С. Коваленко, М.Ю. Коденська, П.А. Лайко, І.І. Лукінов, М.Й. Малік, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, М.І. Туган-Барановський, Л.М. Худолій, Б.Й. Пасхавер, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та ін. Проте питання розвитку саме ринку лікарської рослинної сировини в Україні залишається недостатньо вивченим.

*Метою статті* є дослідження економічних засад становлення ринку лікарської рослинної сировини в Україні та його інституційної структури.

**Результати дослідження.** Слід зазначити, що у вітчизняній літературі практично відсутні наукові публікації і розробки, присвячені ринку лікарської рослинної сировини. Виходячи з цього ми пропонуємо авторське тлумачення даного виду ринку: ринок лікарської рослинної сировини – це система економічних відносин в аграрній, переробній та фармацевтичній галузях економіки, що координуються державою, та складаються з приводу виробництва і обігу лікарського рослинного сировини з метою задоволення потреб країни в якісних, ефективних, екологічно чистих і доступних лікарських препаратах. Перевага запропонованого нами трактування ринку лікарської рослинної сировини полягає в комплексній оцінці обігу лікарських рослин з різних джерел – від рослинних форм до виробництва кінцевого продукту (лікарського препарату) незалежно від відомчої належності господарських суб'єктів. Його застосування дозволяє більш точно встановити завдання і напрями розвитку даного специфічного ринку.

Формування ринку лікарського рослинництва має непередбачуваний та хаотичний характер. Достеменно ніхто не може дати статистично вивірену достовірну характеристику процесу формування ринку лікарської рослинної сировини в Україні,

а, особливо, визначити, яку продукцію і в якій кількості потрібно виростити, щоб її гарантовано можна було реалізувати.

Можна виділити кілька причин. Найперше, за часів СРСР ринок виробництва лікарської сировини формували, виходячи з планових завдань, а тому, відповідно, статистично обраховували потреби кількості лікарських засобів для населення, передусім тих, які виготовляли на основі лікарських трав. Для вирішення цих завдань у колишніх республіках формували спеціалізовані радгоспи, де враховували оптимальні умови (кліматичні, ґрунтові) та особливості росту й розвитку лікарських рослин. А головне – відповідні структури Союзлікарпрому здійснювали належний контроль за самим процесом культивування, обсягами вирощеної продукції та якістю сировини. Однією зі складових отримання достатньої кількості сировини відповідної якості було визначення пріоритетних напрямів досліджень для забезпечення потреб виробника в засобах механізації трудомістких процесів культивування в лікарському рослинництві. Як наслідок, на Дослідній станції лікарських рослин (раніше Українська зональна дослідна станція ВІЛР) було створено потужний відділ механізації, який розробляв та запроваджував у виробництво уніфіковані машини для забезпечення належного догляду за рослинами, збиранням та переробкою сировини. До таких розробок належать конструювання ромашкозбиральних комбайнів, машин для збирання глибокозалягаючих коренів, обладнання для миття коренів з кореневищами, пресові установки для одержання соків тощо. За браком коштів ці розробки було припинено. На сьогодні лишилася невелика кількість ромашкозбиральних комбайнів, яких достатньо було б кілька десятків, аби повністю забезпечити український ринок високоякісною сировиною ромашки і нагідок лікарських та цмину піскового.

Нині ринок лікарської сировини в Україні заповнюється не досить високоякісною продукцією з Китаю, Азії, Польщі, де навіть важко говорити про якість сировини на відповідність її європейським вимогам. Зовсім не зрозуміло, чому нині ринок лікарської продукції, де з кожного гектара можна реально одержати від 5 до 20 тис. грн. чистого прибутку, не має свого розвитку, як це спостерігається у зазначених вище країнах [3].

За даними сайту bioinfo.in обсяг світового ринку лікарської рослинної сировини становить від 15 до 20 млрд. дол., а його зростання за 2005-2010 роки зафіксовано на рівні 65%. Основними постачальниками на ринок є США, Китай та Індія. На їх долю припадає біля 60-65% всіх експортно-імпортних операцій. На вітчизняному ринку лікарських препаратів із лікарської рослинної сировини сьогодні працює більше 20 вітчизняних компаній і підприємств, якими в 2010 р. було випущено 117 млн. упаковок (сумою 700 млн. грн.) препаратів на рослинній основі [1].

До основних вітчизняних виробників лікарської рослинної сировини та фармацевтичної продукції слід віднести:

1. ПрАТ «Ліктрави», м. Житомир.
2. ПАТ «Галичфарм», м. Львів.
3. ПрАТ «Віола», м. Запоріжжя.
4. ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я», м. Харків.
5. ТОВ «Житомирська фармацевтична фабрика».
6. ПАТ «Тернофарм», м. Тернопіль.
7. ПАТ «Фітофарм», м. Артемівськ.
8. ПАТ «Лубнифарм», Полтавська області.
9. ДП «Агрофірма Ян», Житомирська області.
10. ТОВ «Фіторадгосп «Райдуга», м. Сімферополь
11. ТОВ Науково-виробнича фармацевтична компанія «Ейм», м. Харків.
12. НВП «Аріадна», м. Одеса.
13. Науково-виробничий консультативний центр "Лікарські трави", с. Стара Іжиця, Хмельницька області.

Ринок лікарської рослинної сировини в Україні має чіткі сегменти: сировинний базис, первинна торгівля, переробка і виробництво, оптова торгівля, роздрібна торгівля

(рис. 1). Однак у практиці господарської діяльності існує різні трактування лікарських рослин і лікарської рослинної сировини: з точки зору агропромислового комплексу, фармацевтичного виробництва і заготівельної галузі, що ускладнює комплексне теоретичне тлумачення і практичне формування ринку лікарської рослинної сировини.

Дослідження свідчить, що культивована лікарська рослинна сировина є більш перспективною з ряду обставин з ряду обставин:

а) можливість планового контролю заданих характеристик якості шляхом коригування агротехнічних заходів;

б) можливість оптимального територіального розміщення та планування обсягів виробництва;

в) можливість впливу на екологічне біорізноманіття дикорослих видів.

В результаті виробничої діяльності з культивування лікарських рослин, крім отримання товарної сировини, виявляються ще і зовнішні (неринкові) ефекти, які створюють додаткові переваги в рамках багатофункціонального сільськогосподарського виробництва. Наприклад, на стику соціальної та екологічної складових багатофункціональності зберігається біорізноманіття (при раціональній системі заготовки дикоростучих рослин), що підвищує культурно-освітній рівень сільського населення, а розвиток туризму стимулює охорону природних пам'яток, звичаїв, фольклору. Лікарські рослини стали невід'ємним елементом антропогенного ландшафту, і їх культивування задовольняє естетичні потреби населення, а також дозволяє вирішувати екологічні проблеми, пов'язані зі збереженням запасів лікарських рослин у їх природному середовищі, тобто знижує навантаження на дикорослі види, запаси яких обмежені.



Рис. 1. Інституційна структура ринку лікарської рослинної сировини

Джерело: авторська розробка

Подальший економічний розвиток ринків лікарської рослинної сировини передбачає вирішення наступних питань [2]:

- розробка і впровадження в практику роботи окремих галузей промисловості державної міжгалузевої програми вирощування, заготівлі і первинного оброблення

основних видів рослинної лікарської сировини різного цільового призначення з широким залученням для її реалізації фахівців різного профілю (агрономів, медиків, технологів, маркетологів, товаровознавців, стандартизаторів, економістів та ін.);

- вибір та обґрунтування пріоритетних сфер використання окремих видів і груп рослинної лікарської сировини, враховуючи їх багатофункціональні властивості;

- наукове обґрунтування структури видового асортименту лікарських препаратів і еколого-безпечних видів і груп товарів харчової та легкої промисловості, які можуть бути отримані внаслідок промислового перероблення основних видів рослинної лікарської сировини;

- створення необхідної інфраструктури в окремих галузях народного господарства (сільського, лісового, охорони здоров'я та ін.) для вирощування, заготівлі, первинного перероблення, зберігання, транспортування цієї сировини, які дають змогу забезпечити потреби країни в названих видах сировини;

- з урахуванням можливостей вирощування, а також заготівель з дикорослої сфери всіх необхідних видів рослинної лікарської сировини до мінімуму варто скоротити обсяги їх імпорту.

**Висновки.** Вирішення нагальних економіко-організаційних проблем ринку лікарського рослинництва України дасть змогу суттєво збільшити обсяги заготівлі лікарської продукції, забезпечити в достатній кількості фармацевтичну промисловість якісною сировиною та створити гідну конкуренцію іноземним фармацевтичним виробникам лікувальних засобів, виготовлених на основі рослинної сировини, а сільськогосподарським підприємствам з професійним підходом додатково щороку отримувати як мінімум 50 мільйонів гривень прибутку.

#### SUMMARY

*The author focuses on the economic bases for the formation of the market of medicinal plant raw materials in Ukraine, proposes author's interpretation of herbal drug market, analyzes its institutional structure.*

#### ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Барна М.Ю. Вітчизняний ринок лікарської рослинної сировини: проблеми і вирішення / М.Ю. Барна та ін. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.1. – С.264-268.
2. Семак Б.Б. Наукові засади формування ринку рослинної технічної сировини та його окремих сегментів в Україні: монографія / Б.Б. Семак. – Львів : Видавництво Львівської КА, 2007. – 512 с.
3. Силивончик А.В. Трава забвения / А.В. Силивончик // Бизнес. – 2010. – №38. – С. 60-62.

*Надійшла до редколегії 8 грудня 2012 р.*